

[Úzkost moderního člověka a její překonání v naději]

76-93 strach, úzkost, smysl, smysluplnost, naděje

760822-1

(93) (6) (Račice, 22. 8. 76 dopoledne.)

Člověk měl v určitých situacích vždycky strach; ale byl to strach, který se vztahoval ke konkrétním předmětům (věcem, bytostem, událostem), a byl tedy relativně silně omezen. To, co prožívá moderní člověk, je strach z rozpadu základu jeho životní orientace, ba základu jeho (lidského) bytí. Člověk ztrácí jistotu, že jeho život je smysluplně zakotven a že může mít smysl za určitých podmínek, jimž dosát je v jeho silách. Život, který se mu donedávna jevil jako smysluplný a založený na jistotě, je pro něho náhle otřesen v základech: smysluplnost se mu jeví být iluzí (a často vskutku pouhou iluzí je, což je vyostřuje krizi), jedinou cenou je prožitek, zážitek; jde mu proto o to život co nejlépe prožít, a tomu rozumí jako „co nejlépe si užít“. Zvláštnost naší doby spočívá v tom, že (zatím) této náladě nelze dát patřičný a přiměřený intelektuální výraz, takže nám (zatím) chybějí např. hedonistické filosofie. Ale jinak je mezi životním pocitem dnešních lidí a životním pocitem lidí z konce helénismu a z doby rozpadu římské říše mnoho analogického.

Tento hluboký, všeobecný strach má podobu nepředemětné, resp. nezpředemětnitelné úzkosti; ale to jen do chvíle, kdy je pojmenován a kdy se ho chopí reflexe, aby rozdělila to, co náleží k subjektu, od toho, co je založeno či zakotveno mimo subjekt. Mnohá úzkost může být přece jenom takto identifikována, zpředemětněna (ve svém směřování), a tím omezena. Předpokladem překonání úzkosti je obvykle její identifikace s konkrétním strachem, tím omezení a na základě omezení v posledu i překonání. Zůstává nicméně otázkou, zda každá identifikace znamená zpředemětnění, a zda tedy tam, kde není takové zpředemětnění možné, je překonání úzkosti (jakožto konkrétního strachu) nesplnitelnou úlohou. Není tomu tak: existuje překonání úzkosti v jejím elementu, tj. na rovině nepředemětnosti. Opakem úzkosti je pak právě otevřenost; úzkost se brání, otevřenost je programově bezbranná. Ale jak může být člověk ve své otevřenosti programově, „radostně“ bezbranný? Jedině tak, že svou nejhlubší naději založí v budoucnosti, kterou radostně očekává. Také úzkost je vztahem k budoucnosti, ale je to vztah obav a přímo děsu. Úzkost se děsí toho, co přijde; naproti tomu naděje se tomu odevzdává, vydává všanc, a to buď tak, že očekává, že všechno přicházející zlé se ukáže být v posledu dobrem, anebo tak, že ono zlé vítězí jen dočasně, zatímco v posledu bude poraženo a vykořeněno. Zatímco však úzkost trčí do budoucnosti, nemajíc se čeho zachytit, takže v posledu musí popřít

samu sebe a skončit v naprostém nihilismu, naděje se má čeho zachytit. Lépe řečeno: naděje je ve své otevřenosti a odevzdanosti zachycena, podržena, vyzdvižena, naplněna, a tím zbavena své prázdnoty. Naděje nezůstává bez odpovědi a bez pomoci. A přinejmenším zčásti přechází v činorodou práci, ve smysluplnou aktivitu, tj. ve víru (jestliže spolu s Rádlem chápeme víru jako nakloněnost k činu). Tímto způsobem není naděje pouhou náplastí, náhražkou, pouhým odreagováním, neschopností zasáhnout do běhu událostí, nýbrž odpovědným postojem, odpovědnou orientací života. Ale ona praktická životní aktivita, ve smyslu zakotvená, nemůže tvořit a také netvoří všechnu náplň životní smysluplnosti. Život je ve smyslu zakotven tak, že vykračuje ze sebe a že překračuje, přesahuje sám sebe. A v tomto vykročení a v tomto přesahu se vztahuje ke smyslu základně tak, že se mu otevírá a že se mu odevzdává. Aktivní, praktická odpověď je něčím podstatně druhým, následným, něčím, co vyplývá z oné životní zakotvenosti, v níž se život smyslu a smysluplnosti nezmocňuje silou a násilím (jako kořisti), nýbrž v níž je primárně smyslem a smysluplností uchopován a nesen.